

Klasična teorija elita - Vilfredo Pareto, Robert Michels i Gaetano Mosca

Marko Mustić i Dino Rušinović¹

SAŽETAK

Ovaj rad daje prikaz glavnih pojmova sociološke i politološke teorijske perspektive poznate kao „teorija elita“ u njezinom klasičnom obliku koji se temelji na idejama talijanskih mislioca Vilfreda Pareta, Roberta Michelsa i Gaetana Mosca. Paretov pojam „cirkulacije elita“, Michelsov „željezni zakon oligarhije“ i Moscin pojam „vladajuće klase“ pobliže se objašnjavaju u radu.

Ključne riječi: *sociologija, teorija elita, Vilfredo Pareto, Robert Michels, Gaetano Mosca*

1. UVOD

Teorija elita teorijski je pristup u politologiji i sociologiji koji se temelji na ideji kako u svakom društvu mali dio članova vlada nad ostatkom društva. Koliko je opravdana vladavina elite pitanje je o čijem odgovoru ovisi teorijska perspektiva od koje polazimo. Klasična teorija elita, čiji su predstavnici Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca i Robert Michels, prepoznaje vladavinu elita kao prirodnu posljedicu određenih sposobnosti koje posjeduje izabrana manjina, dok mislioci poput C. Wrighta Millsa, koji polaze iz marksističke perspektive, zauzimaju kritičniji stav prema eliti. Iako su klasični teoretičari elite bili kritični prema marksističkom shvaćanju povijesti kao klasnog sukoba, prihvaćali su ideju o povezanosti vladajuće klase s ekonomskim interesima. Ono što ih paradigmatički razlikuje povijesni je kontekst u kojem su te dvije sukobljene paradigme egzistirale; s jedne strane marksistički koncepti (uvjetovani društvenim odnosima) iz prve polovine 19. stoljeća, a koji su za navedene predstavnike talijanske škole postali prevladani, što nije bilo prihvaćeno od većine predstavnika kritičke škole mišljenja 20. i 21. stoljeća, koji se iz pragmatično-idealističkih razloga i dalje vraćaju kanonskoj paradigmi kakvu je zacrtao Marx. U radu je zato naglasak stavljen na navedena razmišljanja

¹ Dino Rušinović, mag. soc., drusinovic5@gmail.com; Marko Mustić, mag. soc., marko.mustic@gmail.com

talijanskih mislioca koji su danas jednako relevantni u svojim uvidima koje pružaju kao i na kraju 19. i početkom 20. stoljeća, a čija djela su slabo prevedena u Hrvatskoj, pomalo i zaboravljena zbog hegemonije marksističko-kritičke perspektive unutar društvenih znanstvenih disciplina u svijetu („kulturni obrat“ koji se dogodio s kraja 60-ih i početka 70-ih godina 20. st.). Ono što je ključno za razumijevanje klasične teorije elite temeljni su koncepti koje su razvili Pareto, Mosca i Michels, uključujući Paretov koncept „cirkulacije elita“, Moscin koncept „vladajuće klase“ i Michelsov „željezni zakon oligarhije“.

2. VILFREDO PARETO I CIRKULACIJA ELITA

Vilfredo Pareto (1848-1923) bio je talijanski ekonomist i sociolog, uz Moscu i Michelsa jedan od „teoretičara elita“. Pareta se ubraja u „Lauzansku školu“ neoklasične ekonomije, čijim se, uz Francuza Léon Walrasa, smatra glavnim predstavnikom. Ostavio je značajan trag u ekonomiji uvodeći koncepte poput Paretove raspodjele, Paretove učinkovitosti i Paretovog načela, od kojeg je posljednje poznato i kao 80:20 pravilo. U *Manuale di economia politica con una introduzione alla scienza sociale* (1906) Pareto primjećuje kako je u svim društvima tijekom povijesti 80% sve imovine uvijek bilo u vlasništvu prvih 20% stanovništva. Ovi 20% predstavljaju „elitu“ koju Pareto dijeli na dva ideal-tipa; „Lisice“ i „Lavove“. „Lisice“ karakterizira korištenje pregovaračkih vještina kao sredstvo ostvarivanja ciljeva, u ideološkom smislu su liberalno nastrojeni, a mogli bi ih danas prepoznati kao zagovaratelje globalizacije i liberalne demokracije. Radi se tipovima vođa koje bi mogli pronaći u EU politici i američkoj Demokratskoj stranci. „Lavovi“ su beskompromisni i agresivniji u nastupi, ideološki bliski onome što bi danas mogli prepoznati kao populističke i (uglavnom) desne opcije. Fokusrani su na promoviranje politike „suverenizma“, kritici globalizacije i skloniji ekonomskom protekcionizmu.

Iako je Pareto svoje najveće doprinose imao u ekonomiji, njegov doprinos sociologiji leži u konceptu „cirkulacije elita“. Paretovim riječima: „Povijest čovjeka je povijest neprestanih zamjena izvjesnih elita: kako se jedna uspinje, druga opada.“² Od Paretovih socioloških djela treba istaknuti *Uno applicazione di teorie sociologiche* (1901)

2. Pareto, *Uspon...*, 29.

prevedeno na hrvatski kao „*Uspon i pad elita: Primjena teorijske sociologije* (2011.) u kojoj je opisana teorija cirkulacije elita, i *Trattato di sociologia generale* (1916), Paretovo ključno sociološko djelo, koje, uz razradu teorije elita, sadrži i ostala glavna Paretova sociološka promišljanja. Od ovih valja izdvojiti Paretovu spoznaju kako se sve društvene akcije, mogu grupirati u logičke akcije i ne-logičke akcije, pri čemu se prve oslanjaju na iskustvo, promatranje i korištenje razuma, dok se druge odnose na van-objektivna iskustva poput psiholoških stanja ili božanskih objava. I doista, Pareto ističe kako „veći dio ljudskih akcija nema svoje ishodište u logičkom promišljanju nego u osjećajima“³. Što znači da sociološke pojave imaju dva lica, „jedan objektivni oblik koji određuje odnose između stvarnih objekata i druge subjektivne, koji određuju odnose između psiholoških stanja“⁴. Iz toga Pareto izvodi zaključak kako zadaća povijesne kritike mora biti iz subjektivne pojave izvući pravilan zaključak o objektivnoj pojavi.⁵

Svako društvo sastoji se od različitih grupa koje imaju svoje karakteristike i interese. Ove grupe nisu statične već između i unutar njih odvija se cirkulacija (tzv. horizontalna i vertikalna cirkulacija). Svaka grupa sastoji se od onih koji vladaju i onih nad kojima se vlada. Onaj dio grupe koji se nalazi na „vrhu“ i koji pokušava nametnuti svoju volju nad ostatkom zove se „elita“. Kako bi zauzeli položaj elite, pripadnici nižih klasa opremljeni stanovitim karakteristikama (pragmatičnost, hrabrost, pravednost), izazivaju elitu i kao rezultat regrutiraju se u elitu. Ovaj mehanizam nužan je kako bi elita zadržala vitalnost. Mobilnost je ključna za cirkulaciju elita, no to se ne odnosi samo na uzlaznu, već i na silaznu mobilnost. Tamo gdje vlada isključivo asimilacija ne može postojati mobilnost⁶. Za opstanak elite ključna je integracija nekih članova nižih klasa koji su po svojim karakteristikama korisni. Pareto kao jedan od znakova „krize“ koja upućuje na fazu rasta nove elite prepoznaje „rastući intenzitet religioznog osjećaja“, nakon kojeg slijedi slabljenje stare elite i uspon nove elite.⁷

Pareto kao znakove dekadencije elite detektira rast „humanosti“ i stanovito „ome-

3. Pareto, *Uspon...*, 24.

4. Pareto, *Uspon*, 24.

5. Pareto, *Uspon*, 24-25.

6. Busino, 2000, 225.

7. „Razmatrajući pojavu s objektivne točke gledišta, ističu se tri velike klase činjenica: 1. Rastući intenzitet religioznog osjećaja, koji pokazuje da smo u uzlaznom razdoblju krize; 2. Slabljenje stare elite; 3. Uspon nove elite“ (Pareto, 2011, 32).

kšavanje“ u smislu slabije inicijative za obranom vlastitog prava na vlast, kao i, paradoksalno, želju za povećavanjem „svojih nezakonitih prisvajanja i uživanja u velikim uzurpacijama nacionalne baštine“⁸. Međutim, Pareto ističe, kako bi elita osigurala svoju dominaciju njezina društvena moć i sila koju ima na raspolaganju moraju biti u stanju ravnoteže. Rast „religijskih osjećaja“ Pareto vidi kao znak početka aktivacije ciklusa izmjene elite i, u svom povijesnom kontekstu, kao potvrdu svoje teorije navodi rast socijalističkih pokreta koje u svojoj srži tumači kao religijske pokrete⁹. Kao primjer prve tendencije Pareto navodi Francusku i Belgiju, kao zemlje koje su najdalje otišle u smjeru socijalističke revolucije, i u kojima je dominantna klasa postala „opterećena sentimentalnim i humanitarnim sklonostima sasvim sličnim onima koje su postojale pri koncu osamnaestog stoljeća“^{10 11}. Paretovim riječima „*mnogi humanitarci zamišljaju, u sasvim dobroj vjeri, da se posvećuju jačanju altruističnih osjećaja. Uopće nisu svjesni da je sve što čine pomaganje promoviranja pobjede egoizma nove elite*“¹². U ovom smislu ti ljudi djeluju kao neprijatelji vlastite klase, dovodeći na scenu novu elitu koja u moralnom smislu ne mora biti ništa bolja od stare koju zamjenjuje.

3. ROBERT MICHELS I „ŽELJEZNI ZAKON OLIGARHIJE“

Robert Michels (1876.-1936.) bio je talijanski sociolog i ekonomist njemačkog podrijetla najpoznatiji po konceptu „željeznog zakona oligarhije“ koji je objasnio u djelu *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens* (1911), koje se temelji na analizi Socijaldemokratske stranke Njemačke. Michels je bio ljubitelj talijanske kulture, a dobar dio života proveo je u Italiji gdje je predavao na sveučilištima u Torinu i Perugii. Michels je bio član njemačke Socijaldemokratske stranke Njemačke (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD*), u to doba najveće marksističke stranke u Europi, i kasnije, talijanske Socijalističke Stranke (*Partito Socialista Italiano, PSI*). Kontroverzna činjenica u

8. Pareto, *Uspon...*, 43.

9. „Mnogi vrijedni ljudi, među socijalistima kao i među njihovim protivnicima, jasno su prepoznali da je sada socijalizam nova religija; a proučavatelj povijesti mora shvatiti da ta religijska pojava zauzima svoje pripadajuće mjesto među najvećima koje su ikad videne i može se jedino usporediti s usponom budizma, kršćanstva, islama, protestantske reformacije i Francuske revolucije“ (Pareto, 2011, 33).

10. Pareto, *Uspon...*, 44.

11. „Dopustite mi okrenuti se naprednijim zemljama po demokraciji i socijalizmu, Francuskoj, na primjer, i uskoro ćemo shvatiti da ishod bitke između stare i nove elite ne može biti u dvojbi. Nova je elita puna energije i snage – stara je izrađena; nova elita, smiona i hrabra, proglašava „klasnu borbu“, - stara djetinjasto hvali „solidarnost“. Ona pod udarcima saginje svoju glavu i kaže hvala vam, umjesto da uzvrati na isti način.“ (Pareto, 2011, 55).

12. Pareto, *Uspon...*, 63.

Michelsovoj biografiji jest to što se u 1924. priključio Mussolinijevoj Fašističkoj Stranci (*Partito Nazionale Fascista, PNF*), a na tu odluku potaklo ga je uvjerenje o prihvaćanju vladavine karizmatičnog vođe kao načina nadvladavanja birokratizacije.

Njegov „željezni zakon oligarhije“ odnosi se na tendenciju svih hijerarhijskih organizacija da postanu oligarhije. Michels je ukazao na činjenicu kako građani ne mogu biti mobilizirani na veliko bez velikih organizacija. Takve organizacije ne mogu učinkovito postojati bez birokracije koje njima upravljaju. Michelsovim riječima: „*U svakoj organizaciji, bila ona politička stranka, sindikat, ili bilo kakva organizacija slične vrste, aristokratska tendencija manifestira se vrlo jasno*“.¹³ Članovi ove birokracije neizbježno će imati veći utjecaj na rad organizacije od običnih članova. Stoga će formiranje organizacija koje su namijenjene osnaživanju masa i zastupanju demokratskih ideala gotovo neizbježno imati suprotan učinak; one će koncentrirati moć u vodstvu organizacije na štetu članova. Iz ovoga je vidljivo kako je Michels skeptičan prema idealima demokracije shvaćenima u Rousseauovskom smislu, odnosno direktne demokracije kao „vladavine“ svakog člana. Što je organizacija jača, veća i kompleksnija, to će u konačnici biti manje demokratska.

Pojedinci na čelu oligarhije imaju određene prednosti nad običnim članovima. Imaju veće znanje o organizaciji, imaju kontrolu nad komunikacijom unutar organizacije i kao profesionalni vođe, njihove političke vještine nadmašuju one članova.^{14 15} Članovi organizacije nisu u stanju pružiti veći otpor zbog različitih razloga; održavanje utjecaja u organizaciji zahtijeva vremena i članovi ne mogu sebi priuštiti rad u organizaciji. Michels tvrdi da, iako vođe potječu iz iste društvene klase kao i masovno članstvo, jednom kada uđu u hijerarhiju, neizbježno se pridružuju novoj ‘eliti moći’. Elita moći djeluje u vrlo različitom okolišu u odnosu na članove i primarno je zainteresirana za partikularne interese, odnosno uvećavanje vlastitog utjecaja. Reprezentativno vodstvo je stoga nemoguće, jer interesi čelnika često su u sukobu s interesima njihovih članova. Elita će

13. Michels, *Political...*, 26.

14. Lipset, *Political...*, 16.

15. „Ono što je Michels tvrdio je kako rastuća profesionalizacija stranke/sindikata vodi stvaranju posebne klase birokrata, vođa i političara koji su odvojeni od ostatka stranačkog članstva kojeg predstavljaju. Kako žive drugačije živote, njihov psihološki ustroj je drugačiji od običnog članstva. Ovi stranački službenici su regrutirani, u slučaju Njemačke socijalističke partije, od samog proletarijata, i u manjoj mjeri intelektualne buržoazije. Konačan rezultat ovoga je da postaje declassé, barem prema konvencionalnoj marksističkoj klasnoj analizi: Michels povezuje klasu partijskih vođa sa sitnom buržoazijom (Hands, prema Drochon, 2020 3-4).

učiniti sve što je potrebno za unapređenje svojih interesa, uključujući ograničavanje demokratskih prava članova za koja je organizacija željela jamčiti.

Michels je bio prijatelj s poznatim njemačkim sociologom Maxom Weberom koji je kritizirao neke aspekte Michelsove teorije. Kao prvo, Weber je upozorio kako, suprotno Michelsoj tvrdnji kako je moć uvijek konzervativna u smislu da vladajuća oligarhija uvijek zadržati svoju moć na štetu početnih revolucionarnih ideja, to ne znači kako vodstvo partije ne može biti revolucionarnije od članstva. Weber navodeći kao primjer Jakobince¹⁶, dok je dodatnu snagu toj primjedbi dao i početak Boljševičke revolucije 1917.¹⁷ Drugu stvar na koju je Weber upozorio jest Michelsova nedvosmislena definicija dominacije, koju je Weber promatrao kao nešto što je u svojoj prirodi ipak puno dvosmislenije; „*ako partijski dužnosnici dominiraju nad članovima na temelju svoje superiorne stručnosti, u drugom – i možda manjem – smislu (glasovanje, plaćanje članarine i slično), članovi također dominiraju nad dužnosnicima. Ovo objašnjava pomak od revolucije prema reformi unutar partije, što je odgovor na želje članstva*“ (Drochon, 2020, 6).

Unatoč Michelsovom skepticizmu prema demokraciji, on je ipak vjerovao kako je demokracija poželjnija društvena forma od aristokracije zato što demokracija vodi do pojave mnogih stranaka koje se natječu i ova činjenica dovodi do određene protuteže željeznom zakonu oligarhije (koju dodatno pojačava i postojanje natjecanja unutar stranaka)¹⁸. Također, demokracija vodi do povećane edukacije masa koje su onda u stanju kritizirati svoje vođe.¹⁹ Ono što je važno istaknuti, jest temeljno pitanje Michelsove analize; „*koliko mogu biti efektivne parlamentarne strategije za postizanje revolucionarnih ciljeva*“²⁰ i u ovom smislu Michelsova studija koja se fokusirala na Socijaldemokratsku stranku Njemačke bila je „*kritika strategije parlamentarnih socijalista njegovog doba, koji su vršili represiju nad disidentima u svojim redovima pozivajući se na emancipatorne interese masa*“.²¹

16. Drochon, „Robert...“.

17. Beetham, prema Drochon, 2020, 5.

18. Drochon, „Robert...“, 7.

19. Demokracija, prema Michelsu, u jednu ruku, uključuje povećanje obrazovanje masa, koja vodi do povećane sposobnosti za kritiziranje i kontrolu voda i prema tome „povećanje intelektualne razine masa, kako bi mogli biti sposobni, unutar svojih mogućnosti, usprotiviti se oligarhijskim tendencijama radničkih pokreta (Michels, prema Drochon, 2020, 7).

20. Leach, *Oligarchy*, 204.

21. Leach, *Oligarchy*..., 204.

4. GAETANO MOSCA I VLADAJUĆA KLASA

Gaetano Mosca pripada krugu utemeljitelja klasične talijanske škole teorija elita (uz Vilfreda Pareta i Roberta Michelsa). Mosca je rođen na Siciliji, u gradu Palermu 1858. godine u dobrostojećoj obitelji, dok je po vokaciji bio pravnik. Ostvarivši se kao akademik i sveučilišni profesor, 1909. godine ulazi aktivno u politiku, pri čemu biva biran u parlament na mahom desnim listama. Doživjevši uspon fašizma u domovini, odlučuje se za napuštanje dotadašnjih političkih pozicija i potpisuje anti-Mussolinijevski manifest sunarodnjaka, filozofa-estetičara Benedetta Crocea. Važno je napomenuti da mu zbog tih „subverzivnih“ aktivnosti akademska karijera i privatni život *Maestra*²², kako su ga zvali već za života, nisu patili, a što možda i najbolje oslikava važnosti razlikovanja autoritarnih režima (poput onodobnog talijanskog fašizma) od totalitarnih (suvremeničkog nacional-socijalizma/sovjetskog komunizma). Život mu se ugasio u za to doba visokoj starosti od 83 godine, u Rimu 1941. godine.

Središte znanstvenog interesa Mosce, kao i drugih, kasnijih teoretičara elita je postavljeno oko pitanja moći; „njenog formiranja, organiziranja i posljedica koje ima“²³. I dok se teoretičare elita može klasificirati, među ostalim, i na otvorene zagovornike demokratskih procesa (Mosca), te na svojevrzne apologete anti-demokratskih pokreta (Pareto, Michels), ima i radova²⁴ koji teorijama o elitama pristupaju iz kripoto anti-demokratske perspektive, budući da su i sami nastajali u autoritarnim režimima drugačije, socijalističke provenijencije. U takvim se radovima za primjere uspješnog objašnjenja manjkavosti demokratskih i drugih društvenih procesa na tada, u mnogočemu razvijenijem Zapadu (poglavito SAD) krivilo samu srž tog gospodarskog uređenja, te je stvaranjem urotničkih ideja o prevlasti „vojno-industrijskog kompleksa“ u svim društvenim sferama stvarana projekcija, pri čemu je istočna stvarnost ciljano psihološki preslikavana da lažno odražava zapadnjačku, a što je možda najbolje vidljivo u djelima (i još više, socijalističko-komunističkim intelektualnim interpretacijama) pojedinih ljevičarskih i pro-marksističkih američkih i zapadno-europskih teoretičara elita kasnijih generacija, poput C. Wright Millsa. Dakle, zajedničko pitanje svih teoretičara elita, bez

22. Martinelli, „Gaetano...“, 4.

23. Martinelli, „Gaetano...“, 5.

24. Kalanj, *Teorija*.

obzira na provenijencije i habituse jest pitanje društveno-političke moći, a što će kasnije koristiti u svojim analizama društvenih normi i post-strukturalisti i postmodernisti poput Michel Foucaulta. Također na ovome mjestu ne bi bilo zgorega napomenuti da je misao navedenih talijanskih društvenih inženjera dijelom vremenski i sadržajno korespondirala s kontekstom rada još jednog sociološkog velikana, ranije spomenutog Maxa Webera (1864.-1920.), koji je također u svojim djelima bio zaokupljen pitanjima autoriteta, moći i vlasti, njihove legalnosti i legitimnosti. Ipak, život, misli i djela uzgred nabrojanih autora zaslužuju puno više od nekoliko redaka i svaki pokušaj njihove redukcije je svojevrsan intelektualni zločin, te ih zato nećemo nadalje dovoditi u vezu s naslovnom temom rada. Još jedan problem koji se javlja je manjak prevedenih dijela²⁵, čak i na engleski jezik, talijanskih klasika ove škole.

Vrativši se meritumu poglavlja, treba naglasiti da se glavnim doprinosom Gaetana Mosce makro perspektivi teorije elite može smatrati njegova zasebna teorija političke klase. Političkoj klasi, sazdanj prije svega isključivo od političara, pridodana je ona upravljačka („menadžerijat“) koja se sastoji od vodećih ljudi (élite) kulturnih, vjerskih, industrijskih i ekonomskih institucija. Te zasebne klase predstavljaju elitističku zakonitost da dobro organizirana manjina u svim sustavima upravlja neorganiziranom većinom. I među navedenim klasama postoji određena hijerarhija, pa je tako čest slučaj da politička klasa bude direktno nadređena upravljačkoj. Kao što i autor Martinelli u svom prikazu Moscine misli navodi, to ne znači da se teoretičare elita smije jednostrano optuživati za puku apologetiku bilo kojeg režima, iako je upravo to česta naknadna spoznajna pogreška, čak i u znanstvenim i akademskim²⁶ krugovima, a koja se ne ograničava samo na navedenu naslovnu materiju. Upravo suprotno, Mosca je realist, ne relativist, koji daje prednost utemeljenosti u dobroj empirijskoj praksi nad idealima i iskazima moći. U svom izlaganju mogućnosti upravljanja Mosca navodi dva moguća smjera koja čine razliku između hijerarhijski autokrativnijeg oblika vladanja (od vrhuške nadolje), i onog liberalnijeg (odolje prema vrhušci). To delegiranje moći treba shvatiti prvenstveno ideal-tipskim (u Weberovoj terminologiji), pri čemu se u stvarnosti rijetko mogu pronaći čis-

25. Tako je do sada jedino prevedeno djelo na hrvatski jezik Paretina „Uspón i pad elita“ (Feniks knjiga, Zagreb, 2011.)

26. Poznat je slučaj kada se o vodećem američkom funkcionalistu i teoretičaru sustava Talcott Parsons (i isključivo jedino o njemu) govorilo na tadašnjim jugoslavenskim sveučilištima samo kako bi se, doduše sasvim pogrešno, pokazalo da čitava intelektualna misao Zapada počiva na pukoj apologetici kapitalizma, što je još jedan primjer psihološke želje za nametanjem projekcije.

ti, jednostrani primjeri za navedeno, prije svega za opis „liberalnijeg“ delegiranja moći, a što povijest potvrđuje bezbrojnim primjerima, od Francuske revolucije, jugoslavenskih tzv. „antibirokratskih“ ili „Jogurt“ i „Balvan“ revolucija, do nedavnih događaja u arapskom svijetu („Arapskog proljeće“) i suvremenih pokreta kao što je „Black Lives Matter“. Zato je najteže političko pitanje ono optimalnog i predominantnog budućeg uređenja; raskid s liberalnom demokracijom dosad prevladavajućeg zapadnjačkog tipa bio bi vjerojatan izbor Mosce, Pareta ili Michelsa²⁷, ali i vođa kao što su Orban, Duda ili Putin.

Uopćeni ton koji prevladava u radovima Mosce možda je najbolje okarakterizirati kao „demokratski pesimizam“. Politički je to sustav koji je prepun „iluzija i internih kontradikcija“²⁸, pri čemu prednjači široko rasprostranjeno (što ga ne čini manje pogrešnim) mišljenje da je to sustav u kojem narod odlučuje i vlada samim sobom, a putem izabranih predstavnika u izvršnoj vlasti. Nadalje, kontradikcija se očituje u tome da „mehanizmi parlamentarnog predstavnništva i primjena većinskog načela u odlučivanju mogu voditi jedino praktičnoj negaciji utopijskog (demokratskog) identiteta koji bi se trebao nalaziti između većinske volje i pozvanosti na donošenje odluka. Élite koriste konkretne mehanizme kojim postižu konsenzus i donose odluke“²⁹. Može se zaključiti i to da većina originalnosti ovih revolucionarnih shvaćanja seže iz ontološkog i epistemološkog neslaganja s prevladavajućom paradigmom društvenih znanosti onda i sada, a to je prosvjetiteljska ideja o dobrom pojedincu i društvenom sustavu koji ga kvari³⁰. Moscu je lako osuvremeniti i zbog toga što je kao čovjek iz sustava i izabrani parlamentarni zastupnik imao dobrih uvida kako funkcionira demokratski sustav. Tako njegova kritička razumijevanja ljudske prirode i prirode parlamentarizma i demokracije možemo primijeniti i na ono što smatramo u našem kontekstu dobrim postignućem, a to je preferencijalno glasovanje. I u tom slučaju stranačka oligarhija odlučuje tko će biti zastupljen na listi i kojim redoslijedom, a nisu rijetki niti slučajevi da se poslije izbora manipulira s izabranim predstavnicima.

27. Što je hipotetska pretpostavka autora ovih redaka, budući da se niti navedena tri autora nisu usuglasila oko dosta od navedenih koncepata, dok su često bili međusobno zavedeni i u sporovima.

28. Marinelli, „Gaetano...“, 13.

29. Martinelli, „Gaetano...“, 13-14.

30. „Mi, nasuprot tome, vjerujemo da društvene organizacije posljedično imaju inhibicijski utjecaj na (među)ljudske odnose, pri čemu ih poboljšavaju, ali ne na način da uništavaju „zle instinkte“, već tako da ih pojedinci usavrše kontrolirati“ (*Elementi di Scienza Politica*, 681.)

ma i njihovim mandatima. Stoga je jasno da „glas koji je lako izmanipuliran od strane organizirane elite ojačava postojeće veze moći“³¹, što je zaključak koji ga približava prethodno predstavljenim Michelsovim.

Martinelli u svom radu Moscu karakterizira kao liberalnog mislioca: „Moscin elitizam rođen je u skladu s liberalnom mišlju“³². Fiskalni konzervativac, ali ne i tržišni fundamentalist; protivnik svake kolektivističke i radikalne ideje, no ne i socijal-darvinist, Mosca je puno konzervativniji od svojih radikalnih suvremenika s ljevice i desnice druge polovine 19. stoljeća koji su često išli linijom manjeg otpora u kontekstu prevratničkog duha vremena. Pitanje je kako bi on, ali i ostali klasični teoretičari elita gledali na današnji problem demokratskog deficita u strukturama nadnacionalnih tvorevina, poput EU, i na izigravanje volje većine naroda u kontekstu odbacivanja referendumskih inicijativa. Stojeći čvrsto na strani najugroženije manjine – svakog pojedinca zasebno, ali i na strani tradicionalnih institucija i vrijednosti, poput braka i obitelji, postaje jasno da bi Mosca bio kritičan spram progresivističko-permisivnih pojava koje ugrožavaju navedeno, što je i pokazao 1925. godine u parlamentarnom govoru protiv Mussolinija i prijedloga zakona kojim mu se dalo neograničenu moć, ali i ranijim predavanjima protiv talijanske mafije, pri čemu je Mosca puno toga riskirao i pokazao nevjerojatnu intelektualnu hrabrost i poštenje, odlike koje su za današnji kontekst hegemonije političke korektnosti itekako potrebite, ali teško dostižne.

Imajuću veliku podršku među vodećim intelektualcima svog doba (J. Schumpeter, J. Ortega y Gasset, R. Aronand, R. Dahrendorf), Moscin rad predstavlja vrhunac sinteze, kako čitave teorije elita, tako i prethodnih spoznaja iz domene organiziranja i vlasti. Zaključno, i sociološki gledano, vlast možemo definirati kao legalnu (pravno-formalno) i legitimnu (ostvaruje se kroz prakse izbornih procesa) moć, dok bi moć bila svako nametanje vlastite volje drugome bez njegovog pristanka, što je Mosci kao legalistu bilo nedopustivo: „*Demokratska suverenost masa je mit, ali koristan i potrebit mit.*“³³ U takvim je shvaćanjima talijanska škola elita (samo) donekle slična njemačkoj filozofiji prava prošlog stoljeća, utjelovljenoj u liku i djelu velikog Carla Schmitta.

31. Martinelli, „Gaetano...“, 20.

32. Martinelli, „Gaetano...“, 36.

33. Martinelli, „Gaetano...“, 40.

5. ZAKLJUČAK

Naglasak rada stavljen je na predstavljanje široj (pa i akademskoj) javnosti danas slabo poznate klasične talijanske škole teorija elita. Teorijski je to poduhvat koji seže s kraja 19. stoljeća i uz praktički stalan rast interesa prerasta u dominantnu društvenu teoriju u vrijeme uspona autoritarnih i totalitarnih sustava na vlast, a koji se može smatrati i jednim od najvećih doprinosa talijanske sociologije svjetskoj, i to na makro razini (proučavajući strukture, u ovom slučaju političke).

I dok je analiza Mosce proizlazila mahom iz njegovog prvenstveno pravničkog habitusa, Paretova analiza fenomena sociološki je zasnovana. On se više bavi u svom radu funkcijom društvene korisnosti uloge elite i opasnosti koje proizlaze iz opadanja moći srednje klase. S druge pak strane, Michels svoju analizu temelji gotovo isključivo na politološkoj analizi rada i ustrojstva političkih stranaka u Njemačkoj i Italiji. Treba napomenuti da je Mosca sa svojim konceptom *vladajuće klase* bio snažan zagovornik rada Roberta Michelsa i njegovog željeznog zakona oligarhije, dok se s Paretom sporio oko prava intelektualnog vlasništva nad *teorijom o kruženju elita*.

LITERATURA

Giovanni Busino, „The signification of Vilfredo Pareto’s sociology“, *Métaphores et analogies. Schèmes argumentatifs des sciences sociales*, XXXVIII-117 (2000), 217-228.

Hugo Drochon, „Robert Michels, the iron law of oligarchy and dynamic democracy“ (2020), *Constellations published by John Wiley & Sons Ltd*, 185-198.

Rade Kalanj, „Teorija elita i pitanje demokracije“. *Revija za sociologiju* XIX 1-2 (1988), 75-85.

Seymour Martin Lipset, Introduction. In R. Michels (Ed.), *Political parties: A sociological study of the oligarchic tendencies of modern democracy* (1962), New York: The Free Press, 15-39.

Darcy Leach, „Oligarchy, Iron Law of“, *International Encyclopedia of The Social and Behavioral Sciences*, Edition: 2nd, Elsevier Ltd., Editors: James D. Wright, 201-206.

Claudio Martinelli, „Gaetano Mosca’s Political Theories: a Key to Interpret the Dynamics of the Power“, *Italian Journal of Public Law*, 1 (2009), 1-44.

Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (2001), Batoche Books, Kitchener.

Vilfredo Pareto, *Usporičnica i pad elita : primjena teoretske sociologije*. (2011) Feniks knjiga, Zagreb.

ABSTRACT

This paper presents the main concepts of the sociological and political science theoretical perspective known as “elite theory” in its classical form based on the ideas of Italian thinkers Wilfredo Pareto, Robert Michels and Gaetano Mosca. Pareto’s notion of “elite circulation”, Michels’ “iron law of oligarchy” and Mosca’s notion of “ruling class” are explained in more detail in the paper.

Keywords: sociology; elite theory; Vilfredo Pareto; Robert Michels; Gaetano Mosca.